

'STRAH IN TREPET' IN 'GROZA IN STRAH' —
ETIMOLOŠKA ANALIZA PRASLOVANSKIH LEKSEMOV
*POLX_o IN *STRAX_o

Etimologije psl. leksemov **polx* 'vznemirjenje' in **strax* 'strah' kaže popraviti. Začetek njunih kontinuitet predstavljata ide. imeni dejanja iz glagolov **pělo* 'vznemirjam' in **strěko* 'otrdim', katerih ostanke je še mogoče najti v zgodovinskih ide. jezikih.

Etymological corrections of Proto-Slavic **polx* 'alarm, disquieting' and **strax* 'fear' are suggested. The two lexemes begin their continuity in the IE. action nouns derived from the verbs **pělo* 'disturb' and **strěko* 'grow hard', whose traces are still attestable in historical IE. languages.

0.1 Naloga etimologije je, da s svojimi spoznavnimi sredstvi, med katera je treba v prvi vrsti prišteti predzgodovinsko usmerjeno primerjalno jezikoslovje,¹ zgodovinsko jezikoslovje in dialektologijo, sledi kontinuiteti besed (morfemov, besednih zvez), dokler ne najde česa, kar jih razloži.² Pri tem gre za dve temeljni nalogi: na diahronem nivoju je treba razložiti potek kontinuitet, na sinhronem pa njihove začetke, tj. ugotoviti odnos dane besede do drugih besed na neki časovni (in socialni, kulturni ipd.) ravnini.³ V članku poskušam skladno s tako zastavljenimi zahtevami pojasniti dve psl. besedi, **polx* 'vznemirjenje; strah in trepet' in **strax* 'otrplost, odrevenelost; groza in strah' ter njuno bližnje sorodstvo. Kot pri etimologiji v veliki večini primerov gre tudi tu za poseganje v predzgodovino. Zato se ni mogoče izogniti postavljanju domnev, ki so potrebne za premostitev dveh ali več izpričanih dejstev. Te se v večini primerov pojavljajo na pomenoslovni in besedotvorni ravni. Do sedaj najprepričljivejša metoda, ki takšne domneve dela vsaj verjetne, so vzporedni razvoji pri drugih besednih družinah.

1 Psl. **pōlx* 'vznemirjenje'

1.1 Ta rekonstrukcija zahteva nemalo pojasnil, zato si je treba najprej ogledati slovansko primerjalno gradivo. Nastala je na osnovi samostalnikov (csl. *plax* 'terror',⁴ sbh. redko *plah* 'strah'⁵), ukr. *pólox*, rod. -*xa* 'strah, groza',⁶

¹ To je tako primerjalno jezikoslovje, ki ne išče samo vzporednic v sorodnih jezikih, temveč ugotavlja tudi njihova skupna izhodišča.

² »Etimologija se vrača u prošlost reči sve dok ne nađe nešto što ih objašnjava« (F. de Saussure, Opšta lingvistika, 277).

³ Z besedami F. de Saussurja »objasniti znači svesti na poznate termine, a u lingvistici objasniti jednu reč znači svesti je na druge reči...« (navedeno delo, 278).

⁴ F. Miklošič, Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum (dalje Lex.), 570.

⁵ Oblike v oklepajih so za vzpostavitev naglasnih razmer nepomembne. Razporejene so po arealnem načelu. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (dalje Arj.) IX, 948.

⁶ B. D. Hrinčenko, Slovar' ukrajins'koj movi (dalje Hrinčenko) III, 228.

brus. *pólox* 'strah',⁷ dluz. *ploch*, rod. *-cha* 'strah'⁸ in pridevnikov, sln. *plāh*, ž. *plāha* 'scheu',⁹ (csl. *plaxъ* 'vagus, vacillans, timidus'¹⁰), sbh. čak. *plôh*, ž. *plôhâ*,¹¹ polj. *płochy* 'plah, lahkomiseln, vetrnjaški',¹² češ., slš. *plachý* 'plah, boječ, negotov',¹³ kašub. *płoxi* 'plašen, lahkomiseln; hiter (o vetru)',¹⁴ Rekonstrukcija s psl. akutom **pólъx* ustreza samostalnemu, rus. *polóx*, rod. *-xa*, *perepolóx*, rod. *-xa* 'vznemirjenje',¹⁵ sln. *preplāh*, rod. *-plāha* 'isto',¹⁶ češ. *přeplach*,¹⁷ polj. *popłoch*, *przepłoch*,¹⁸ (csl. *poplaxъ* 'isto'¹⁹) in pridevnikom, sbh. *plāh*, ž. *plāha*, starejše 'plašen', sicer 'hiter, silen, deroč, nevihten, viharen' in 'razuzdan, vetrnjaški, objesten',²⁰ (mak. *plax* 'plašen'²¹), bolg. *plax*, ž. *plāxa*.²² Glagoli s pomenom 'plašiti, poditi', sln. *plašiti*, *plāšim*,²³ (csl. *plašiti*, *-šę*²⁴), rus. *pološit'*, *pološú*, *pološít's*,²⁵ ukr. *pološýty*, *pološú*,²⁶ brus. *pološíc*,²⁷ polj. *płoszyć*,²⁸ češ. *plašit*, slš. *plašit'*²⁹ in dluz. *płószyć*³⁰ je treba izvajati iz psl. **polšiti*, **pólšę*, **polšišó*; sln. *plāšiti*, *plāšim*,³¹ sbh. *plāšiti*, *plāšim*,³² (mak. *plāšit'*³³), bolg. *plāša*,³⁴ rus. nar. *pološit'*, *pološú*³⁵ in gluz. *plōšíc*³⁶ pa iz psl. **pólšiti*, **pólšę*. V etimoloških slovarjih Vasmerja, Schuster-Sewca, Pokornega³⁷ in drugih avtorjev najdemo večino teh besed združenih v enotna gesla brez razlag njihovih medsebojnih razmerij. Etimološko razlago predstavlja na teh mestih priključitev slovanskih besed na ide. koren **pel(a)-* 'tresti, liti, polniti' ali pri nekaterih avtorjih 'bati se'.³⁸ Vprašanja, ki so v tem primeru vidna že s površine in brez katerih ni mogoče spoznati predzgodovine (očitno) več besed — brez njenega poznavanja pa ne moremo z gotovostjo etimologizirati — so: (1) Zakaj je beseda **pólchъ* v delu slov. jezikov samostalni, v delu pa pridevnik? (2) Od kod psl. **-x-* v tem primeru, če vemo, da po dosedanjih spoznanjih nastane le iz ide. **s* v položaju za fonemi **i*, **u*, **r*, **k* in morda iz ide. **kh*? (3) Kakšno je razmerje med imenskimi tvorbami in glagoli? (4)

⁷ I. I. Nosovič, Slovar' bělorusskago narěčija (dalje Nosovič), 462.

⁸ E. Muka, Słownik dolnosorbskeje rěcy (dalje Muka) II, 66.

⁹ M. Pleteršnik, Slovensko-němški slovar (dalje Pleteršnik) II, 46.

¹⁰ Lex., 570.

¹¹ M. Hraste-P. Šimunović, Čakawisch-deutsches Lexicon I, 819.

¹² J. Karłowicz — A. Kryński — W. Niedźmiedzki, Słownik języka polskiego (dalje SJP) IV, 654, V, 165.

¹³ J. Jungmann, Slovník česko-německý (dalje Jungmann) III, 98; Příruční slovník jazyka českého IV/1, 282, 295; Slovník slovenského jazyka III, 78, 82.

¹⁴ B. Sychta, Słownik gwar kaszubskich (dalje Sychta) IV, 88.

¹⁵ M. Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch (dalje Vasmer) II, 398.

¹⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika (dalje SSKJ) IV, 22.

¹⁷ Jungmann III, 505. ¹⁸ SJP IV, 654, V, 165. ¹⁹ Lex., 626. ²⁰ Arj. IX, 942 ss.

²¹ Rečnik na makedonskiot jazik (dalje RMJ) III, 178.

²² Pleteršnik II, 50; SSKJ III, 622.

²³ Lex., 571. ²⁴ Muka II, 68.

²⁵ F. Iveković-I. Broz, Rječnik hrvatskoga jezika II, 43. ²⁶ RMJ III, 178.

²⁷ Rečnik na sãvremennija bãlgarski knižoven ezik III, 506.

²⁸ V. Dal', Tolkovyj slovar' živogo velikorusskago jazyka³ III, 674.

²⁹ F. Jakubaš, Hornjoserbsko-němški slovník, 229.

³⁰ Vasmer, 398; H. Schuster-Sewc, Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache (dalje Schuster-Sewc), 1090; J. Pokorný, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch (dalje Pokorný), 801.

³¹ Npr. S. Mladenov, Slavia VII, 737; B. Čop, Die indogermanische Deklination im Lichte der indouralischen vergleichenden Grammatik, 14; isti, Linguistica XIII, 128. Ideja se zdi zaradi uralskega sorodstva vabljiva, vendar ni mogoče z gotovostjo izključiti vsaj mešanja s homonimno ide. osnovo. O tem gl. op. 45.

Zakaj se prozodične prvine na velikem delu sbh. področja, (v mak.), bolg., gluž. in delno rus. ne skladajo s prozodičnimi prvinami pri domnevno istih besedah v drugih slov. jezikih v okviru dosedanjih spoznanj o teh pojavih? (5) Zakaj se v prid. v sbh. pojavlja pomen 'hiter, nenaden, razuzdan', v polj. 'lahkomiseln', v kašub. poleg 'plašen, lahkomišeln' tudi 'viharen', drugje pa večinoma le 'boječ'?

1.2.0 Zaradi takih nejasnosti v kontinuitetah in povezav med njimi je vsaka domneva o izvoru le ugibanje. Zato je treba postaviti tako domnevo, ki bo na osnovi že spoznanega poskušala odgovoriti na zastavljena vprašanja, pri čemer bo s pomočjo tipologije lahko odkrila tudi nove resnice o tistih pojavih, ki v okviru spoznanega še niso razložljivi.

1.2.1 Praslovanščina je poznala vidski par s pomenom 'stemniti se': dovr. **mǫrkti*, **mǫrkno*, prim. sbh. *mřci*, *mřknē* 'stemniti se', ukr. *mérkty*, *mérknu* 'isto', nedovr. **mǫrkati*, prim. sln. *mřkati*, *mřkam* 'sich verfinstern, blinzeln', csl. *mřkati* 'obscurari', mak. *mrka se* 'večeri se', rus. *merkát* 'temniti se', češ. *mrkat* 'isto, mežikati', slš. *mrkat* 'isto' itd. z inhoativom **mǫrknoiti*. Po ustaljenem mnenju je psl. *(*sǫ*)*mǫrkō* 'mrak, stemnitev', ki se pojavlja v sln. *mřk*, češ., slš. (z)*mrk*, gluž. *směrk* in ukr. *smerk*, izglagolska tvorba k psl. *(*sǫ*)*mǫrk-ti*,³² za kar govorijo variante s predpono in poleg navedenih pomenov še pomen 'mežikljaj' v češ. in slš. Pustimo ob strani obrobna vprašanja, kot je razširitev nosniške pripone v nedoločnih glagolskih oblikah, vprašanje enakosti sbh. *mřci*, *mřčē* z lit. *mirkti*, *mirkui* in ostanke stare nedoločniške osnove v prid. sln. *mřkel*, ž. -*kla* = sbh. *mřkao*, ž. -*kla* 'temen'. Tu nas zanima, zakaj se izvirno ista izglagolska tvorba pojavlja v sln. *mřk*, ž. *mřka*,³³ sbh. *mřk*, ž. -*ka* in mak. *mrk* v pridevniški funkciji s pomenom 'temen, črn, čemerren'. Odgovor se verjetno nahaja v stavku tipa psl. **onǫ jestō mǫrkō* 'on je mračen, temen, čemerren' z motivacijo 'on je tako mračen/temen/čemerren, da je mrak/tema/slaba volja njegova glavna lastnost, zaradi česar ga lahko s temi pojavi enačimo: on je mrak/tema/slaba volja'. V takem stavku je bilo povedkovo določilo lahko razumljivo kot samostalni ali kot pridevnik. Zaradi potrebe po uporabi pomensko enakovrednega stavka tudi za ž. spol, je začela ista beseda delovati tudi kot pravi pridevnik: **ona jestō mǫrka*. Poosebitev teh pojavov, tj. njihovo enačenje s človekom določenih lastnosti, zasledimo v sln. nar. *mřk* (m.) 'malobeseden, nepriljuden človek'.³⁴ Primer ni osamljen, saj prehod med pridevnike pozna tudi psl. **ukǫ* 'učenje, učenost', prim. mak. nar. (po)uk 'učen'.³⁵ Zato je upravičeno domnevati enako razvojno pot tudi za psl. **pōlxǫ*: **onǫ jestō pōlxǫ* 'on je tako plašen, da je plašnost njegova glavna lastnost, zaradi česar ga z njo enačimo', kar je zaradi enakega nihanja v razumevanju povedkovega določila privedlo do stavka tipa **ona jestō pōlxǫ* in s tem prehod med prave pridevnike. Poosebitev tipa sln. *mřk* 'malobeseden, nepriljuden človek' je mogoče zaslediti v sln. *pláhec* 'plašen človek'.⁹

1.2.2 Če je bil sam. **polhǫ* pomensko zelo blizu sam. **straxǫ* — razločke glej v 1.2.5 in 2.0 — smemo domnevati, da je prvi dobil pripono *-*xǫ* po analogiji z drugim in preostalimi imeni dejanj z o-jevsko stopnjo korenskega samo-

³² V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého, 379; Schuster-Šemc, 1318.

³³ SSKJ II, 685.

³⁴ Pleteršnik I, 611, navaja za Slovenske gorice.

³⁵ RMJ III, 431.

glasnika in to pripono, npr. **směxǫ*, **sluhǫ*, **duxǫ*, kjer gre za pravilen razvoj ide. pripone *-so-, prim. ime dejanja z isto pripono v psl. **golsǫ* iz glagolskega korena **gol-*. Tako je sam. **polxǫ* nasledil starejši **pǫlǫ* < ide. **pólo-*, ta pa more biti ime dejanja ide. glagola **pélō* 'vznemirjam, /bojim se/ strašim', kateriga obstoj posredno dokazujejo še stnord. *faela* 'prestrašiti', got. *us-fil-ma* 'prestrašen', stnord. *felms-fullr* 'isto', šved. *fäla*, stdan. *faele* 'prestrašiti', šved. nar. *fälin*, *faelt* 'plašen', stagl. *ealfaele* 'strašen', srvn. srniz. *vālant*, nv. *Voland* 'hudič'.³⁷ Razmerje **pélō* : **pólo-* je torej enako znanemu razmerju **bhērō* 'nosim' : **bhóro-* 'nošnja'.³⁸ S tem so postavljene domneve o kontinuitetah in njihovih začetkih psl. nar. **pǫlxǫ* 'boječ', **pǫlxǫ* 'vznemirjenje' in psl. **pǫlǫ*, ide. **pólo-* 'isto'. Domneve bodo podkrepljene z odgovori na preostala zastavljena vprašanja.

1.2.3 Psl. **polšiti*, **polšǫ* 'plašiti, poditi' je izimenski glagol iz sam. **pǫlxǫ* 'vznemirjenje'. Ta trditev je skladna z vsem, kar je znanega o tvorbah tovrstnih glagolov in njihovem naglasu.

1.2.4 Psl. nar. **pǫlxǫ* (rus. *polóx*, sln. *preplāh* idr., gl. 1.1) je imenska izgagolska tvorba po glagolu **polšiti* < **polxiti*. Tak besedotvorni postopek sicer še ni zadovoljivo dognan,³⁹ vendar primer ni osamljen, prim. rus. *polón*, rod. *polóna* 'plen' iz **pelnuti* (rus. *polonít'*), kar je izimenski glagol k psl. **pēlnǫ*, prim. sln. *plēn*, sbh. *plijen* = lit. *pēlnas*. Iz akutiranega **pǫlxǫ* je tvorjen izimenski glagol **pǫlšiti* v sbh. *plāšiti*, (mak. *plaši*), bolg. *plāša*, rus. nar. *polóšit'* in gluz. *plóšić* 'plašiti'. Za starost prvotne cirkumflektirane besede pričajo njeni ostanki na tistem delu sbh. področja, ki pozna psl. **polxǫ* le kot akutirano osnovo, prim. sbh. *plāšljiv* 'plašen' in *plahǫvati*, *plāhujem* 'razuzdano živeti'.⁴⁰

1.2.5 Zlasti iz pomena izimenskega glagola **polšiti* v slov. jezikih, ki je od **strašiti* bogatejši za pomenko (semem) 'poditi, pognati v beg', prim. kašub. *plōšēc są* poleg 'bati se' tudi 'hiteti' in dovr. **sǫpolšiti są* s posebnim pomenom 'pobezljati (o živini)' v sln. *splāšiti se*, polj. *spłoszyć się*, kašub. *spłōšēc są*, je

³⁶ W. Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik² II, 630 s. Prim. naknadno pritaknjeno pripono -xǫ še v psl. **spěchǫ* k **spěti*.

³⁷ Got. *usfilma* in stnord. *felms-fullr* narekujeta vzpostavitev pragerm. **felma*- 'strah' < ide. **pel(ə)-mo-* (k tvorbi prim. gr. *ἄνεμος* 'veter'; K. Brugmann, Grundriss der Vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen² II/1, 246), s čimer je morda sorodno gr. **πελεμα* v *πελεμίζω* 'tresem' (H. Frisk, Griechisches etymologisches Wörterbuch II, 574 s.). Na osnovi ags. *ealfaele* in stnord. *faelin-* je možno vzpostaviti pragerm. **fēl-i-*, iz česar je z drugo pripono tvorjeno srvn. *vālant*. Dokumentacija in vzporednice pri A. Jóhannesson, Isländisches etymologisches Wörterbuch, 555; J. de Vries, Altnordisches etymologisches Wörterbuch, 110, 149; F. Holthausen, Altenglisches etymologisches Wörterbuch, 95.

³⁸ Prim. gr. ime dejanja *φόρος* k *φάγω*, slov. **szborǫ* k **szberǫ* (K. Brugmann, navedeno delo, 148 ss.).

³⁹ A. Vaillant, Grammaire comparée des langues slaves I, 262, domneva tak tip izglagolskih tvorb samo za ruščino in navaja dva primera: v besedilu omenjeni *polón* iz *polonít'* in *zagoród* (proti sbh. *zāgrad*) iz *zagorodít'*. Primer **pǫlxǫ* govori za večjo starost in širše področje takega postopka. Ker je očitno drugotni naglas sovpadel s stari akutom, mora biti nastanek takih izgagolskih tvorb starejši od nastanka slovan-skih novih akutov. Vzporedni primer pri glagolih z enoglasnikom je *(na)sadǫ, rod. *(na)sada iz **saduti*, s kratkim samoglasnikom **zakǫnǫ*, rod. **zakǫna* iz **zakoniti* (A. Vaillant, Grammaire comparée IV, 275 ss.).

⁴⁰ Iveković-Broz, n. m.

razvidno, da je psl. **pôlchǫ* označeval tak strah, ki je pripravil osebek, da je na vrat na nos kam zbežal. Zato je v prid. **polxǫ* lahko spremenil svoj pomen v 'hiter, nenaden', kot je primer v sbh. Na starost tega (so)pomena opozarjata glagola, sln. *pláhniti*, *pláhnem* 'planiti' in češ. *pláchnout* 'zbežati',⁴¹ poleg polj. nar. pomena pridevnika v *ploche ptastwo* v nasprotju z *drapiežne*, ki so roparice,⁴² češ. *plaché zvíře*,¹³ sbh. *plahe zviyeri*, tj. jeleni, košute ipd.⁴³ S prenosom dela teh lastnosti na naravne sile dobimo drugo plast sbh. pomenov, ki so izpričani tudi v kašub. ('deroč, nevihten,⁴⁴ viharen'), s prenosom na označevanje človeških duševnih lastnosti pa tretjo, ki ima vzporednice v polj. in kašub. ('vihrav, lahkomiselen, razuzdan') s podobnim produktom v stčes. *plachý* 'divji, nepriljuden'.

2 Psl. **strāxǫ* 'otrplost, odrevenelost'.

2.0 Psl. **strāxǫ*, ki ga vzpostavljamo (rekonstruiramo) iz gradiva csl. *straxǫ* 'tremor, timor', sln. *strāh*, rod. -a in -ū, sbh. *strāh*, čak. *strōh*, mak. *strav*, bolg., vzh.- in zahslav. brez dluž. *strach*, dluž. *tšach* je treba pomensko ločiti od **polxǫ*, kar najjasneje dokazujejo razločki med pomeni izimenskih glagolov *(per)polšiti in *(per)strašiti v slov. jezikih. Kot že rečeno, refleksi prvega povsod pomenijo 'preplašiti tako, da preplašeni zbeži', refleksi drugega pa 'spraviti koga v strah tako, da obstane na mestu, otrpne'. Ta razloček je treba pripisati izvornima samostalnika, kar potrjujeta tudi njuni pomenski motivaciji. Kot je razvidno iz zgornjega izvajanja, je psl. **pôlchǫ* ime dejanja s pomenom 'vznemirjenje' h glagolu **pel-* 'vznemiriti, burkati',⁴⁵ do sedaj najpre-

⁴¹ *Pleteršnik* I, 46; Machek, n. d., 453 z drugačno razlago.

⁴² J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich* IV, 139.

⁴³ Arj. IX, 943.

⁴⁴ Od kašub. *płoxi* je treba ločiti *płoxava* in *płoxędło* 'kratkotrajen dež', kar je treba povezati s sln. *plóha*, zah. sbh. *płoha*, *płova* in izvajati iz **plexati* v rus. *plexát* 'liti, brizgati', sbh. *plehati*, *plejati* 'močno padati (o dežju) poleg 'tolči' v sln. *splehāti* 'dünn machen'. Te besede je treba navezati na obširno slov. besedno družino, ki jo predstavljajo še npr. **pleskati*, **ploskati*, **ploskǫ*, **plaskǫ* iz ide. osnove **plā(-)k-*, **plek-* 'breit und flach; schlagen' (*Pokorný*, 831 s., šteje sem samo slov. besede s pomenom 'plosk' in glagol **plakati* 'jokati').

⁴⁵ Za potrebe slov. etimologije ni bistvenega pomena, ali je obravnavana ide. osnova istovetna z znano **pel(a)-* 'tresti, liti, polniti'. V prid enačenju ali vsaj mešanju govori psl. glagol **pōlti*, **pōlje* 'valoviti, vejati, tresti', ki je ohranjen v sln. *plāti*, *póljem* 'valoviti, pljuskati, vejati, valovati, zajemati s korcem, stresati testo v lesenem modelu', polj. nar. *plóc*, *pluć* 'vejati, stresati nečke' (Karłowicz SGP IV, 142) in gluz. *plóc*, *plóju* 'vejati, čistiti žito' (*Schuster-Sewc*, 1087), od koder je izvedena intenzivna tvorba psl. **polxati* v sln. *plājhati* (z imitativnim j in intonacijo) 'valoviti, pljuskati (čez rob)', nar. tudi 'hitro goniti živino' (prim. kašub. *jaxac* 'v ploš' 'jahati v galopu'), prisl. *plahöder*, ekspr. češ. *špláchat*, slš. *špl'áchat*, *špl'achtat*, *špliechat* 'plajhati' (*Pleteršnik* II. 46 s.; Machek, navedeno delo, 621 z drugačno razlago: P. Kálal, Slovenský slovník z literatury aj nářečí, 688) in morda v polj. nar. *plochač* 'trgati (obleko)' (Karłowicz, SGP IV, 138). Ponavljalni glagol iz psl. **polti* se je glasil **polati*, ki je v večini slov. jezikov dobro izpričan (gl. *Vasmer*, s. v. *palát*). Etimologija slednjega je kljub omejenosti področja izvornega glagola splošno sprejeta, praktično nedvomna, zaradi česar odpadejo vsaj tipološki zadržki pri izvajanju splošno-slovanskega sam. **strāxǫ* iz glagola, katerega ostanki se prav tako pojavljajo na tako omejenem področju. Neslovansko gradivo, ki govori za istovetnost ali vsaj mešanje obravnavanih ide. osnov, je npr. gr. *παλλω* 'maham, tresem, vihtim', lat. *palpor* 'gladim, božam' in alb. *palun* 'tresoč se' (*A. Walde-J. B. Hofmann*, Lateinisches etymologisches Wörterbuch II, 241 s.).

pričljivejša etimološka razlaga psl. **strāxō* pa prav tako domneva ime dejanja **strōg-so-* s pomenom 'odrevenelost, otrplost, otrdenje' k lit. glagolu (**)*strēgti*, *stregiu* 'otrdeti, zmrzniti'. Tako je problem rešen npr. pri Vasmerju, Schuster-Šewcu in z rezervo pri Pokornem.⁴⁶ Avtor te etimologije je P. Persson.⁴⁷

2.0.1 Vendar to izvajanje zahteva popravek. Dejstvo je, da litovski slovarji takega glagola ne poznajo in da ga, razen v navedenih delih v zvezi z razlago psl. **straxō*, najdemo samo še na enem mestu, v Būgovi zbirki napačno citiranih in neobstojećih lit. besed, ki se pojavljajo v strokovni literaturi⁴⁸ kot neobstoječo besedo. Lit. ***strēgti* je torej strašilnica (»ghost word«), ki straši po etimoloških slovarjih od Perssona dalje.

2.1 Slovenščina pozna prid. *ostrēkel*, ž. -*kla* 'trd, neobčutljiv za očitke, hudoben' (z izimenskim glagolom *ostrēklēti* 'otrdeti'),⁴⁹ ki skorajda enoumno kaže na starejše *-*strēklō*. Zelo verjetno se zdi, da je to prvotno tvorni opisni deležnik k sicer neizpričanemu glagolu **strēkti* 'otrdeti'. Izglagolsko imensko tvorbo lahko zasledimo v mak. frazeologemu *stoi na šrek* 'je pazljiv, previden'.⁵⁰ Dalje smemo domnevati iz **strēkti* izvedeni ponavljalni glagol **strēkati*, prvotno 'postajati trd' (prim. mak. *šreka se*, *šrekne se* 'zdrzne se' < *'postane trd') in nato 'bosti',⁵¹ kar je izpričano v csl. *strēkati*, -čō 'pungere, stimulare', sbh. *strijeknuti*, *strēknuti*, *strēcati* 'zbosti, zbadati (o bolečini)', rus. *strekát*, -āju, strus. *strēkati*, *strēču* 'bosti', ukr. *striknúty*, -knú, -kněš, nedovr. *strikáty* 'pikati', iz česar se je dalje razvil pomen 'brizgati', npr. v mak. *šreka* 'brizga, izvira', češ. *stříkat* in slš. *striekat* 'brizgati'. K pomenskimi prehodom prim. sln. *pičati*, *pičim* 'tičati, štrleti, brizgati', dluž. *pikowaś* 'izvirati' k **pikati* 'bosti' in kimr. *tarddy* 'to break out, spring, issue' iz ide. *(s)ter-d- 'trd ipd'.⁵²

2.2 Psl. **strēkti* 'otrdeti', **strēkati* 'postajati trd' in ime dejanja k temu **strāxō* 'otrplost, odrevenelost, otrdelost' < **strōk-sō-* je treba izvajati iz ide. osnove *(s)ter(ə)- 'trd biti, močan, otrdel (postati)' z določilnikom (determinativom) *-*k-*. Tako podstavo domneva Pokorny⁵³ samo za psl. *(s)tōrkčti > *(s)tōrčāti, prim. sln. *střčati*, *štřčati*, -ím, sbh. *střčati*, -ím, sbh. *střčati*, -ím, rus. *torčát*, ukr. *storčáty* idr. 'štrleti'. Poleg tega se ista osnova s prav takim determinativom po vsej verjetnosti nahaja v het. *ištark(ija)*- 'zboleti', saj se mehkonobni soglasnik, kadar to dopušča pisava, piše dvojno, prim. pret. edn. 3. tvor. *iš-tar-ak-ki-it*, *iš-tar-ak-ki-ja-at*, med *iš-tar-ak-ki-ja-ta-at*,⁵⁴ kar po znanem Sturtevantovem pravilu kaže na nezveneči zapornik. Rekonstrukcija het. glagola se tako ver-

⁴⁶ Vasmer III, 23; Schuster-Šewc, 1362; Pokorny, 1023.

⁴⁷ P. Persson, Beiträge zur indogermanischen Wortforschung (I), 432.

⁴⁸ K. Būga, Lietuvių kalbos žodžių iškraipytai vartojamų kalbos mokslo literatūroje sąrašas; Rinktiniai raštai II, 716.

⁴⁹ Pleteršnik I. 861. ⁵⁰ RMJ III, 580.

⁵¹ K temu pomenskemu prehodu prim. gr. *στέρεω* 'trditi, utrjevati' *τὸ οὕτως τὸ δόρατος καὶ ἐπιδορατὶς* (Hesih) k zahord. *stírde* 'trden, neupogljiv', *stordr* 'trava, zeleno steblo' (Pokorny, 1023; H. Frisk, Griechisches etymologisches Wörterbuch II, 802).

⁵² Pokorny, 1024.

⁵³ Pokorny, 1023.

⁵⁴ J. Friedrich, Hethitisches Wörterbuch, 92; A. Götze, Language XXX, 403, rekonstruira z zvenečim -g-.

jetno glasi **sterk(je/o)- *otrdeti* > 'zboleti',⁵⁵ k pomenu prim. psl. **t6rpěti* 'leiden' iz 'erstarren' v csl. *utrōpěti*, lat. *torpēre*.⁵⁶

2.2.1 Zaradi tonemskih razmer slov. glagolov iz ničte stopnje iste ide. osnove, prim. **tōrkati*, -ajō 'tolči' < 'obdelovati s trdim orodjem' (sln. *třkati*, *třkam*, hrv. kajk. *třkati* rus. *tórkat'* s sorodstvom v lit. *tūrķterėti* 'trkati'), jslov. **stōrk/cati*, -ajō (sln. *štřkati*, *štřkam* 'brizgati', sbh. *střcati*, *štřcati*, -ām 'isto'), in sln.-zahslov. vidskega para **stōrkati*, -ajō, **stōrčiti*, -čō (npr. sln. *štřkati*, *štřkam* 'bičati, tepsti', češ. *strkat* 'suvati, dregati, vtikati', gluž. *storkač* 'tolči' in dovršnik k temu, sln. *střčiti*, *střčim* (v Beli krajini *naštřčiti* 'okoreti' (!)), češ. *strčit*, gluž. *storčić*),⁵⁷ je treba psl. **strěkāti* izvajati iz težke podstave, ide. druge polne stopnje **(s)treH-k-*, pripono -a- pa pripisati slovanski nedovršnosti. Pri tem ostane nerazloženo, zakaj se iktus v nekaterih glagolih iz domnevno iste osnove nahaja na priponi, tako poleg v **strěkāti* še npr. v *(s)tōrčāti* 'štrleti'. Vzroke bo treba iskati v indoevropskem in praslovanskem glagolskem besedotvorju.

2.3 Pomenski prehod 'otrplost, otrdelost' → 'strah' ima samo v mejah iste ide. besedne družine vsaj tri vzporednice. Že Zupitza⁵⁸ je s slov. besedo vzporejal ags. *on-dreccan* 'bati se', kar povezuje Holthausen⁵⁹ s stnord. *threk(r)* 'moč'. Dalje je iz nedoločne (nedeterminirane) osnove še stvn. *stornēn* 'osupniti, prestrašiti' in z določnikom (determinativom) -d- sragl. *sterten* 'planiti, prestrašiti'.⁶⁰

ZUSAMMENFASSUNG

Urslaw. **polxъ* 'Verwirrung, Unruhe (> 'furchtsam, scheu' in westlichen und teilweise in den südslawischen Sprachen über den Satz des Typs **onъ jestъ polxъ* 'er ist Verwirrung, Unruhe, Schrecken' > 'er ist furchtsam, scheu') ist aus dem Indoeur. **pōlo-* (mit analogischer Verbreitung des Suffixes **-xъ* nach dem Vorbild **sluxъ*, **straxъ* usw.) abgeleitet, was das Nomen actionis des Verbs **pēlō* 'beunruhigen, scheuchen' ist. Das ist indirekt in germanischen Sprachen ausgesagt, z. B. im Urgerm. **felma-* 'Schrecken' und vielleicht im Gr. *πάλλω* 'schwinge, schüttele', alb. *pilun* 'flat-ternd, zitternd'.

Im zweiten Teil ist die Korrektur der Etymologie urslaw. **straxъ* 'Schrecken' vorgestellt. Die ältere Erklärung hält wegen des Nichtbestehens des litauischen Verbs **strēgti* 'erstarren, zu Eis frieren' (Būga) keiner Kritik stand. Deswegen muss es aus **strōk-so-* 'Erstarrung' abgeleitet werden, was das Nomen actionis ist, diesmal zum urslawischen Verb **strēkti*, **strēcō*, das indirekt im Slowen. *ostrēkel*, fem. -kla 'starr, Vorwürfe nicht beachtend, böseartig', mak. *stoi na štrek* 'ist aufmerksam', urslaw. **strěkāti* 'stechen, hervorragen, hervorquellen' ausgesagt ist. Die Bedeutungswandel und weniger bekannte morphologische Muster sind durch parallele Beispiele bei andern Wortfamilien verstärkt.

⁵⁵ Etimon zaradi razločka v pomenih ni dokončno sprejet. Druge, še dvomljivejšje podmene gl. pri J. Tischler, Hethitisches etymologisches Glossar (III), 434 in J. Puhvel, Hittite Etymological Dictionary (II), 475 ss.

⁵⁶ Pokorny, 1024.

⁵⁷ K pomenskimi prehodom prim. sln. *píčati* (2.1), dluž. *dybaš* 'tolči, trkati' poleg rus. *stojat' dýbom* 'štrleti', *dýbel'* 'zmrzovati, strjevati se' (Schuster-Serov, 1361), sln. *tíčati* 'fixum esse' k **třknęti* 'dotakniti se', csl. *třpati* 'palpitare', gr. *τῶπιω* 'tolčem' k lat. *stūpeō* 'otrdim', stnord. *stūpa* 'štrleti' idr.

⁵⁸ E. Zupitza, Die germanischen Gutturale, 169.

⁵⁹ F. Holthausen, Altenglisches etymologisches Wörterbuch, 368.

⁶⁰ Pokorny, 1022 ss.